

УЧНІВСЬКИЙ КОЛЕКТИВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА УЧНІВСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

© Порохня Л. А., 2015
<http://orcid.org/0000-0002-8360-4453>

У статті розглядаються проблеми формування готовності майбутнього учителя до попередження та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі у процесі фахової підготовки. Проаналізовано основні характеристики поняття «учнівський колектив» як складової учнівського середовища та їх значення для формування готовності майбутнього учителя до попередження та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі. Зроблений висновок про те, що «учнівський колектив» виступає елементом «учнівського середовища», який розкриває його внутрішню структуру.

Ключові слова: «учнівський колектив», «учнівське середовище», «формування», «готовність», «діяльність», «конфліктні ситуації», «майбутній учитель».

Порохня Л. А. Ученический коллектив как важная часть ученической среды.

В статье рассматриваются проблемы формирования готовности будущего учителя к предупреждению и разрешению конфликтных ситуаций в ученической среде в процессе профессиональной подготовки. Проанализированы основные характеристики понятия «ученический коллектив» как составляющей ученической среды и их значение для формирования готовности будущего учителя к предупреждению и разрешению конфликтных ситуаций в ученической среде. Сделан вывод о том, что «ученический коллектив» выступает элементом «ученической среды», который раскрывает его внутреннюю структуру.

Ключевые слова: «ученический коллектив», «ученическая среда», «формирование», «готовность», «деятельность», «конфликтные ситуации», «будущий учитель».

Porohnya L. The Student team as an important component of the student's environment

The Student team is a kind of the society model, which is characterized by peculiar public relations and by the atmosphere of human values. The object and the subject of training and education in the student team are students, and the central figure in this process is the teacher. The main type of activity of students within the

student team is studying. The Student team's activities are pointed to each member of the team, to the education of every person and of all the students at the same time, to the preparing them for joint activities. Thus, the process of training and education is impossible without interpersonal interaction in the "student-student" system as the student team is characterized by a homogeneous age structure that provides common interests, mutual understanding and the relative psychological compatibility. The student team constitutes a social microenvironment for the individual student.

The teacher organizes the interaction between the student team and the student's environment, adjusting the collective perception processes of this environment, its influence on the environment, and the environmental influence on the student team's value orientations.

The willingness of teachers to the prevention and the resolution of conflicts among students involves the perception of the student team as an internal component of the student's environment by the future teacher.

The article is pointed to the problem of the formation of readiness of teachers to the prevention and the resolution of conflicts among students during the training. The basic characteristics of the concept of the "student team" as the part of students' environment and their implications for the training of the future teachers for the prevention and the resolution of conflicts among students were studying. It was concluded that the "student team" is a part of the "student environment", which reveals its internal structure.

Key words: *"student team", "student environment", "formation", "readiness", "activity", "conflicts", "future teacher".*

Постановка проблеми. Сьогодні загальноосвітня школа переживає складний етап еволюції, який відбиває економічні та соціокультурні процеси в житті українського суспільства. Будучи складовою частиною соціального організму, вона забезпечує освітньо-виховний процес і реальну інтеграцію різних суб'єктів виховання, які в процесі міжособистісного спілкування можуть вступати в конфліктні відносини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічні дослідження останніх років були спрямовані на виявлення загальнотеоретичних положень про учнівський колектив (І. Болдирєв, І. Іванов, Я. Коломінський, В. Куракін, А. Лутошкін, А. Макаренко, А. Петровський, Ю. Сокольников, В. Сухомлинський, Л. Уманський та ін.), на пошук найбільш ефективних форм організації, методів згуртування і формування виховних колективів (Т. Коннікова, Л. Новікова, М. Віноградова, А. Мудрик, О. Богданова, І. Первін та ін.), на розробку принципів і методів стимулювання колективної діяльності (Л. Гордін, М. Шульц та ін.), розвиток виховних функцій колективу та самоврядування в ньому

(В. Коротов та ін.), розробку педагогічної організації діяльності колективу (Е. Кузнецова, Н. Щуркова та ін.).

Однак, не зважаючи на теоретичний і емпіричний матеріал недостатньо приділено уваги розробленості проблеми виявлення взаємозв'язку понять «учнівське середовище» та «учнівський колектив», що проявляється у наявності труднощів, з якими стикаються вчителі під час попередження та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі.

Постановка завдання. Мета дослідження: виявити основні характеристики поняття «учнівський колектив» як складової учнівського середовища та їх значення для формування готовності майбутнього учителя до попередження та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі.

Виклад основного матеріалу.

Динамічні характеристики колективу розглядалися О. Каменською, А. Деркачем, А. Суховим, Т. Івановою та В. Івановим тощо.

Кількісні характеристики малих груп, такі як згуртованість, експансивність, конформність, ціннісно-орієнтаційна єдність, референтність, були відображені в дослідженнях В. Агєєва, М. Єнікеєва, С. Богрецова, Я. Коломинського, В. Козубовського, В. Семиченко, М. Обозова та інших.

Особливості розвитку учнівських колективів розкриті в працях В. Чікер, Л. Почебут, Н. Шевандріна, І. Фрідмана та інших.

Детальний аналіз педагогічних та соціально-психологічних уявлень про природу колективу, що склалися в руслі різних теоретичних орієнтацій, до числа основних ознак учнівського колективу дозволяє віднести такі:

1) включеність особистостей шкільного віку в широкий соціальний контекст, систему суспільних навчальних відносин, що визначають можливість виникнення, зміст і межі існування учнівського колективу та задають (прямо або опосередковано) моделі, норми або правила міжособистісної і колективної поведінки (Г. Андрєєва, Р. Кричевський та ін.);

2) наявність у членів учнівського колективу вагової підстави (причини) спільно перебувати в ньому, що відповідає інтересам усіх його учасників і сприятливої реалізації потреб кожного, а саме реалізація навчально-виховного процесу в межах шкільного навчання (Є. Дубовська, А. Залужський);

3) подібність мети у членів учнівського колективу, що виражається через спільні враження і переживання (Н. Хорошко, Н. Шевандрин);

4) тривалість існування, достатня для виникнення не тільки специфічної мови і каналів внутрішньокolleктивних комунікацій, але і колективних історій (традицій, спогадів, ритуалів) і культури (уявлень, цінностей, символів), що своєрідно впливає на особливості сприймання світу членами учнівського колективу (В. Бехтерєв, Р. Немов);

5) поділ і диференціація функціональних ролей (позицій) між членами учнівського колективу, зумовлені характером спільних цілей і завдань, умов і засобів їхньої реалізації, складом і схильностями осіб, що утворюють учнівський колектив, що припускає кооперативну взаємозалежність учасників та комплементарність колективних відносин (Т. Ньюк, М. Шериф);

6) усвідомлення учнями своєї належності до учнівського колективу, виникнення на цій основі почуття «Ми» («Свої») і «Вони» («Чужі») з тенденцією переоцінювати переваги перших і недоліки інших, особливо в ситуації конфлікту (К. Левін, А. Макаренко);

7) визнання учнівського колективу з його соціальним оточенням зумовлене участю у процесі міжгрупової диференціації, що сприяє становленню і відокремленню окремих суспільних об'єднань і дозволяє розрізняти їх у складній структурі соціального цілого й ідентифікувати їх представників на основі поділених співтовариством критеріїв, які б схематичні й упереджені вони не були (П. Блонський, А. Донцов, Я. Коломенський та ін.).

Зазначені ознаки учнівського колективу дозволяють виокремити специфіку міжособистісних зв'язків, характерних для членів учнівського колективу, а саме:

1) наявність загальної мети або завдань, реалізація яких дозволяє задовольнити значущі індивідуальні навчально-виховні потреби та інтереси учнів;

2) регулярні і тривалі контакти віч-на-віч, на мінімальній дистанції, без посередників;

3) участь у загальній системі розподілу функцій і ролей у класному колективі, що припускає по-різному виражену взаємозалежність учнів, що виявляється як у кінцевому результаті спільної активності, так і в його процесі;

4) розподіл загальних норм і правил поведінки в учнівському колективі, що сприяє консолідації внутрішньокolleктивної активності і координації дій стосовно учнівського середовища;

5) наявність стабільних емоційних відносин.

Зважаючи на результати наукового пошуку педагогів можемо навести порівняльну характеристику понять «учнівський колектив» та «учнівське середовище» у вигляді таблиці.

Учні́вський колектив	Учні́вське середовище
<p>1.Структура: -зовнішня складова(будівля школи, класна кімната), -внутрішня складова(психоемоційний стан колективу, ціннісні орієнтації, міжособистісні відносини)</p>	<p>1.Структура: -зовнішня складова(природне середовище, на фоні і у взаємодії з яким живуть і розвиваються учні, середовище речей, які оточують учнів як в рамках школи, так і за її межами); -внутрішня складова(особистість учнів, міжособистісні стосунки, колектив учнів)</p>
<p>2.Учні́вський колектив – це сукупність учнів, об'єднаних загальною соціально значущою навчальною діяльністю, організацією цієї діяльності, яка відрізняється згуртованістю, загальною відповідальністю, взаємною залежністю при безумовній рівності всіх членів в правах і обов'язках.</p>	<p>2.Учні́вське середовище – оточення учня, яке він сприймає, на яке реагує, з яким вступає в контакт.</p>
<p>3. Діяльність учнівського колективу спрямована на навчання членів колективу, на виховання кожної особистості і всіх учнів одночасно</p>	<p>3. Діяльність учнівського середовища спрямовується активністю вчителя, активністю учня та забезпечується активністю середовища між ними.</p>
<p>4.Об'єктом і суб'єктом навчання і виховання є учні, а центральною фігурою цього процесу виступає учитель, так як діяльність учнів не зводиться до самонавчання і самовиховання. Процес навчання і виховання неможливий без взаємодії «учень - учитель».</p>	<p>4.Учні́вське середовище виступає складною системою, яка постійно розвивається з перспективою на близькі та далекі життєві сфери і роль учителя у цьому процесі значна, оскільки складові учнівського середовища постійно впливають одна на одну, а учитель корегує ці впливи.</p>

5.Основний вид діяльності школярів - навчання, яке організовує і згуртовує їх єдністю мети, формами і методами навчання і виховання.	5.Учніське середовище – це культурна модель освітнього інституту, що не обмежується навчанням.
6.Учніський колектив характеризується однорідним віковим складом, що забезпечує спільність інтересів, взаєморозуміння і відносну психологічну сумісність.	6.Учніське середовище – неоднорідне, що дозволяє створити розгалужену систему міжособистісних зв'язків і відносин.

Таким чином, наведені в таблиці суттєві ознаки понять «учніське середовище» та «учніський колектив» дозволяють стверджувати, що учніське середовище ширше за поняття учніський колектив, оскільки учніське середовище складається з багатьох учніських колективів, що виступають його внутрішньою складовою.

Оскільки «учніське середовище» – це категорія обмежена за місцем, то і учніський колектив як його складова є фактором безпосередньо утвореним соціальним середовищем учня, яке сприяє розвитку особистості дитини. Вчитель має пам'ятати, що учніський колектив – це оточення, де реалізуються норми освітнього та шкільного середовища, здійснюється процес особистісного самоствердження кожного учня. Водночас учніський колектив – це середовище, котре стимулює індивідуальний розвиток учня, особливо організована форма колективного об'єднання усіх учнів на основі навчальної діяльності.

Наведене вище дозволяє виділити особливості впливу учніського колективу на особистість учня:

- учніський колектив – відкрита соціальна система, яка залучає особистість учня до ідейних, моральних, естетичних та інших цінностей, характерних для суспільства в цілому;
- учніський колектив виконує виховну та корегувальну функції стосовно особистості;

- учнівський колектив зберігає свою цілісність не тільки завдяки існуванню загальної мети, але й завдяки наявності учителя, що забезпечує погодженість дій.

Отже, учнівський колектив складає суб'єктну основу учнівського середовища. Таким чином, учнівський колектив виступає середовищем формування особистості учня, формою залучення особистості учня до соціальних умов життя і праці, до спілкування в соціальній сфері.

Разом з тим учнівський колектив є і відносно самостійним феноменом педагогічної дійсності, функціонує і розвивається не тільки завдяки впливу вчителя, а й через внутрішні процеси саморегуляції, самоорганізації, самоврядування, що властиві будь-якій дитячій спільноті [3].

І. Іванов акцентує увагу на колективній діяльність, що сприяє формуванню ділових стосунків (взаємозалежності, відповідальності, контролю, взаємодопомоги, керівництва, підлеглих, вимогливості, дружби, товарищескості, симпатії) [1].

Р. Немов зазначав, що чим міцніша організаційно-ділова структура колективу, тим кращі умови для створення у ньому високоморальної атмосфери, що сприяє *формуванню моральної сутності особистості учня, його морально-естетичного ставлення до світу й самого себе*. Колективістські стосунки сприяють формуванню гуманістичних якостей особистості, колективістської свідомості[4].

Учніський колектив, на думку В. Кабуш, виступає ефективним педагогічним засобом впливу не тільки на особистість учня, а й групу учнів. Завдяки цьому відбувається коригування й регулювання їх поведінки та діяльності. Сформована в колективі громадська думка є дієвим інструментом педагогічного впливу, сила якого залежить від рівня розвитку учнівського колективу[2].

Висновки. Отже, виховний потенціал учнівського колективу майбутній вчитель може використовувати для попередження та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі, якщо спрямовуватиме свою діяльність на *залучення учнів до системи безконфліктних суспільних відносин, набуття ними досвіду таких відносин; на акумуляцію учнівським колективом основних рис та вимог сучасного суспільства, передачу практичного досвіду ефективних способів та методів попередження та розв'язання конфліктних ситуацій.*

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження будуть спрямовані на конкретизацію шляхів формування готовності майбутнього учителя до попередження та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі.

Література

1. Иванов И. П. Воспитывать коллективистов / И. П. Иванов. – М. : Знание, 1984. – 123 с.
2. Кабуш В. Т. Открытые воспитательные системы, проблемы и пути решения / В. Т. Кабуш. – Минск : АСРО, 2005. – 87 с.
3. Каменская Е. Н. Ученическое самоуправление в общеобразовательном учреждении / Е. Н. Каменская. – М. : Педагогика, 2008. – 112 с.
4. Немов Р. С., Кирпичник А. Г. Путь к коллективу / Р. С. Немов, А. Г. Кирпичник. – М. : Педагогика, 1998. – 134 с.